

Soldatenhoer, homohaat en broodnijd

Momenteel zijn vrijwilligers bezig met het maken van een index op de politierechten in Noord-Holland. Dit archief levert, net als het archief van de vrederechten, nieuwe bijzonderheden op over het leven van onze voorouders. In de index worden niet alleen de gedaagden opgenomen maar ook alle namen van getuigen en slachtoffers die in de tekst voorkomen. In het archief van de politierechter komen veel scheldpartijen, beledigingen en kleine diefstallen voor. De archieven van de politierechten zijn aanwezig in het Noord-Hollands Archief te Haarlem op de locatie aan de Kleine Houtweg 18. De inhoud van een aantal akten is nader uitgezocht en verschaft zo een aardig beeld van enkele roddels die destijds de ronde deden.

Soldatenhoer

De 45-jarige Susanna Edema, echtgenote van schipper Jan Heijn, stapte in juni 1830 naar de burgemeester van Nederhorst den Berg. Zij diende een klacht in over Kaatje Heijsteeg. Kaatje was de werkbode van broodbakker Gerrit de Vries. Wie was Susanna Edema eigenlijk? Susanna Edema werd in Loosdrecht geboren als dochter van Louwrens Edema en Jannetje Portenge(n) (Portingen) en trouwde op 21 april 1813 te Wilnis met de 42-jarige Jan Heijn. Susanna was toen zelf 29 jaar oud. Voor zover bekend kreeg zij drie kinderen. Jan, de oudste zoon werd geboren in 1851 en overleed op 35-jarige leeftijd. Een jaar later, in mei 1816, werd dochter Jannetje geboren. Zij zou in 1838 te Kalslagen trouwen

met Dirk Gijzenberg. Zij overleed aldaar op 37-jarige leeftijd. De jongste zoon Pieter zag in 1819 te Oudhuizen het levenslicht. In 1830 diende Susanna Edema een klacht in tegen de dienstbode van de bakker. Wat was de aanleiding hiervan? Susanna vertelde de burgemeester van haar woonplaats dat zij op woensdag 23 juni 's morgens voor haar huis stond toen Kaatje Heijsteeg langs kwam. Kaatje schreeuwde naar haar dat de vrouw van bakker Gerrit de Vries en zij wisten dat zij (Susanna) in haar jeugd een soldatenhoer was geweest. Extra vervelend was het feit dat bij deze scheldpartij ook andere inwoners aanwezig waren, namelijk de broodbakkersknecht Cornelis van Rooijen en de schippersknecht Bruijn Huijstede. De burgemeester ging tot actie over. In het lijfstraffelijk wetboek stond dat het beledigen van iemand zonder daartoe "getergd" te zijn, gestraft moest worden met een geldboete. Kaatje werd door de deurwaarder Gerrit Schimmel Janszoon voor het politiegerecht van Weesp gedagvaard. Ze zou zich daar kunnen verdedigen maar dat gebeurde niet want Kaatje kwam in het geheel niet opdagen. Ze werd veroordeeld uiteindelijk tot het betalen van een geldboete van f. 7,43 wegens het uiten van beledigende uitdrukkingen. Dat was voor die tijd een behoorlijk bedrag. Susanna Edema overleed in januari 1859 te Leimuiden en was toen 74 jaar oud. Aanvullende gegevens over Kaatje Heijsteeg zijn in www.wiewaswie.nl helaas niet aangetroffen. NHA: Politiegerecht Weesp 1830, toeg. 39, inv.nr. 390, akte 4.

Enkele akten uit de archieven van politiegerechten (Foto: Paul Maessen).

Een stipper?

Simon van Zon, boerenknecht stapte naar de politierechter in zijn woonplaats Beverwijk wegens smaad. Jan van der Kolk zou hebben gezegd dat hij een homo was. De politierechter riep zes getuigen op die allemaal in Beverwijk woonden. De 17-jarige schoenmakersknecht Anthonie Dijkman, de 39-jarige dagloner Pieter Reijerz Hoogland, de 31 jaar oude Joseph van der Pol, eveneens dagloner, de 20-jarige Jan van der Kolk en de 25-jarige Hendrik van der kolk, beiden boerenknecht en tot slot de 28-jarige Willem Garcelon, koperslager van beroep.

Het verslag van de politierechter begint als volgt. Aan de 17-jarige Anthonie Dijkman vroeg de rechter wat hij wist. Hij zei dat hij van zijn zuster Catharina het had gehoord. Die had het op haar beurt in de winkel van zijn moeder weer gehoord van Jansje Duin. Pieter Reijers Hoogland verklaarde dat Jan van der Kolk tegen hen had gezegd dat hij het van de koperslager had gehoord, en dat die het al zes weken wist. En zo gaat een aantal getuigenverklaringen op de zelfde wijze door. De dagloner Joseph van der Pol zei dat hij op de hoek van de Begijnesteeg had gehoord dat Jan van der Kolk en Johannes Fijman ruzie hadden over de aantijging tegen Simon van Zon. Laatstgenoemde onruststoker zei dat hij het weer van de koperslager had vernomen. Die kwam erbij staan en verklaarde van niets te weten en dat hij zich met zulke zaken niet bemoeide. Fijman had tegen Jan van der Kolk gezegd: "Hebben jullie het al gehoord, dat Simon een stipper is?". Hierop vroeg Jan van der Kolk: "Wat is dat, een stipper?". Hij kreeg te horen dat een met een stipper een sodemieter werd bedoeld. Jan van der Kolk reageerde en zei: "Dat moet jij niet geloven, er zijn thans vrouwlui genoeg". De politierechter vond dat er geen solide bewijs was geleverd en dat Jan van der Kolk de boosdoener was van deze roddels. Er werd uiteindelijk niemand veroordeeld. Jan van der Kolk en Willem Garcelon verklaarden tenslotte dat Simon van Zon een eerlijke en brave jongeling was, waarmee de zaak werd afgedaan.

NHA: Politiegerecht Beverwijk 1821, toeg. 39, inv.nr. 8, akte 8.

Broodnijd van een chirurgijn

Vroedmeester Hessel de Jong(h) uit Oosthuizen was boos op zijn collega de chirurgijn Hubertus Nottelman en diens vrouw Jobje van Duijn. Nottelman zou hebben gezegd dat het zoontje van De Jong reeds voor het huwelijk was geboren. Trijntje Beets en Luutje Rems legden hier een verklaring over af. Trijntje Beets vertelde dat zij beschuit ging halen bij haar buurvrouw Luutje Rems. Chirurgijn Nottelman zag een jongetje op de stoep zitten en vroeg aan de beide vrouwen welk kind dat was. De vrouwen vertelden dat dit het zoontje was van de nieuwe vroedmeester De Jong. Hierop reageerde Nottelman met: "Dat kind

Gens Propria

is er geweest, voordat de Jongh getrouwd is geweest". Vroedmeester Hessel de Jong daagde hem en zijn echtgenote Jobje van Duijn voor de rechter vanwege belediging en kwaadsprekerij. De Jong liet de politierechter een uittreksel zien uit de burgerlijke stand waaruit bleek dat hij getrouwd was op 24 mei 1818 te Lemsterland in Friesland. En dat zijn zoontje Nicolaas Koopman geheten, geboren was te Balk op 20 maart 1819. Maar dat was niet het enige waarvoor Hessel de Jong naar de politierechter stapte. De echtgenote van Nottelman, Jobje van Duijn zou bovendien hebben gezegd dat vroedmeester De Jong een kraamvrouw, de vrouw van Jan Water, bij de bevalling op een verschrikkelijke manier had mishandeld. Jobje vertelde aan Duifje Oudhuizen, echtgenote van Dirk van Hoften, en de hoogzwangere Gerritje Dresselhuys, echtgenote van Cornelis Salm: "Heb je het al gehoord, dat De Jong de vrouw van Jan Water zo verschrikkelijk mishandeld heeft. Zo erg dat de burens daarbij tegenwoordig, van schrik weggelopen zijn. Moet jij binnenkort ook? Dan zal jij het eveneens ondervinden". De rechter oordeelde dat door de eerste bewering (dat het kind voor het huwelijk geboren was) de eer en het fatsoen van De Jongh was aange-tast en dat zoiets niet ongestraft blijven. De bewering dat De Jongh een vrouw tijdens de bevalling had mishandeld vond de rechter schandelijk, kwaadaardig en uit vuile nijd en baatzucht verzonnen, zodat de vroedmeester De Jongh zijn patiënten zou kwijtraken en daarmee zijn broodwinning zou verliezen. Nottelman was geboren te Schoorl en 39 jaar oud. Jobje van Duijn was 40 jaar oud en geboren te Zandvoort.

NHA: Politiegerecht Edam 1825, toeg. 39, inv.nr. 61, akte 5.

Met dank aan alle vrijwilligers die meewerken aan de index op de archieven van de vredegerechten en politiegerechten van Noord-Holland.